

महाराष्ट्राचे राजकारण आणि बदलते राजकीयसत्ता समीकरण: पश्चिम महाराष्ट्राचे विशेष संदर्भ

डॉ. संगमेश्वर निला, सहयोगी प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग,
वालचंद कॉलेज ऑफ आर्ट्स अँड सायन्स, सोलापूर.

महाराष्ट्र विधानसभेच्या निवडणूकनिकालानंतर सत्तास्थापनेचा चाललेला नाट्य रंग, राष्ट्रपती राजवट, नवीन सत्ता समीकरण व मुख्यमंत्रीदेवेंद्र फडणवीस यांच्या नेतृत्वाखाली स्थापन झालेली सरकार बहुमत सिद्ध करू शकेले नाही. त्यानंतर शिवसेना, राष्ट्रवादी काँग्रेस, काँग्रेस व इतर पक्ष मिळून मुख्यमंत्री उद्धव ठाकरे यांच्या नेतृत्वाखालील महाविकास आघाडीचे नवीन सत्ता समीकरण. अशा अनेक घटकांच्या आधारे पाहता येते. मतदारांनी जो कौल दिला त्याचा इशारा कोणाला व काय आहे हे राजकीय पक्षांनी आत्मपरीक्षण करण्याची वेळ आहे.

महाराष्ट्राच्या राजकारणातील भाजप शिवसेना युती 220 पर्यंत जाईल असे भाकीत भाजप नेते करीत होते. प्रत्यक्षात भाजप-शिवसेना युतीला 160 चा आकडा काढतानाही दमछाक झाली आहे. काँग्रेस आघाडीत राष्ट्रवादीने एवढी पडझड होऊनही पूर्वीपेक्षा जास्त जागा जिंकल्या आहेत. तर काँग्रेसने राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस केंद्रीय मंत्री नितिन गडकरी यांच्या नागपूर जिल्ह्यात मुसंडी मारून पाच जागा जिंकल्या आहेत. शिवाय एम आय एम, मार्क्सवादी, जनसुराज्य शक्ती, लोकसंग्राम, मनसे, स्वाभिमानी शेतकरी संघटना यांनीही काही जागा जिंकल्या आहेत. भाजप हा राज्यातील सर्वात मोठा पक्ष म्हणून समोर आला आहे. पण मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी मी पुन्हा येईल ही स्वतःची प्रतिमा तयार केली ती शिवसेना व इतर पक्षांना आवडलेले दिसत नाही. मात्र सेनेच्या मोठ्या संख्येमुळे त्यांच्या सरकार निर्मितीत आरंभी अडचणी निर्माण केल्या. सेनेने आपल्याला निम्मी मंत्रिपदे मिळावी व अडीच वर्षासाठी मुख्यमंत्रीपद घ्यावे ही मागणी फार पूर्वीपासून चालवली. भाजपचा निवडणुकीपूर्वीचा उत्साह अनाठायी होता हे निकालाने सिद्ध केले आहे. समोरच्या व्यक्तीला गृहीत धरल्यामुळे काय होते हे या निकालाने सप्रमाण सांगितले आहे. भाजप वाढणार्या अनेक नेत्यांना घरी बसून ज्या कार्यकर्त्यांनी पक्षासाठी सतरंज्या उचलल्या त्यांना बाजूला सारून काँग्रेस, राष्ट्रवादी काँग्रेसमधील नेत्यांना जवळ करण्याची वृत्ती भाजपला चांगलीच अंगलट आली आहे. जे आपले नव्हते तेही त्यांचे झाले नाहीत आणि जे आपले होते ते नाराजीमुळे दूर गेले अशी विचित्र अवस्था निकाल स्वीकारताना पक्षाची झाली आहे. सत्ता आल्यानंतर आपण केलेल्या कष्टाचे चीज होईल, पक्षनेतृत्व आपला विचार करेल ही भावना कार्यकर्त्यांमध्ये असणे अत्यंत स्वाभाविक आहे. या भावनेला तडा देण्याचे काम पक्षनेतृत्वाने केले. पक्ष बहुजनांमध्ये नेला ते एकनाथ खडसे, विनोद तावडे यांच्यासारखे नेते अथवा चंद्रशेखर बावनकुळे, प्रकाश मेहता यांच्यासारखे मंत्री त्यांना ज्या पद्धतीने तडकाफडकी दूर केले ते पक्षासाठी झटणार यांना झटका देणारे ठरले जर आपण पाच वर्षे चांगले काम केले आहे. सबका साथ सबका विकास यावर चर्चा ठेवून काम केले आहे. तर मग अन्य पक्षातल्या नेत्यांना आपल्याकडे घेण्याची काय गरज होती. आम्ही विकासाचे राजकारण करतो अशी भूमिका एकीकडे घ्यायची आणि दुसरीकडे सतत 370 कलम वर तारस्वरात सगळ्या नेत्यांनी बोलत राहायचे हे जनतेला आवडलेले दिसत नाही. विधानसभेच्या निवडणुका या स्थानिक प्रश्नांवर होत असतात. त्यांना त्यांचे प्रश्न कोण सोडवतो आरोग्य, शिक्षण, पाणी, शेती या मूलभूत प्रश्नांकडे सरकार कसे पाहते याची उत्तरे त्यांना हवी असतात. जातीपातीची समीकरणे हे राज्याच्या निवडणुकीत कायम डोकेवर काढत

असतात. अशावेळी या सगळ्यांची सांगड घालून काम करण्याची गरज असताना, भाजप नेत्यांनी या निवडणुका भलत्याच दिशेला नेल्या. आपण 122 वरून 103 वर आलो आपल्याच मंत्रिमंडळातील आठ मंत्री का पराभूत झाले त्याचा आता शांतपणे विचार केला पाहिजे. जे भाजपचे झाले तेच शिवसेनेचे त्यांचेही ६३ आमदार होते ते ५७ झाले सत्तेत राहायचे आणि स्वतःच्या सरकारवर टीका करायची ही दुटप्पी वृत्ती शिवसेनेला शोभत नाही. अरे वृक्षतोडीच्या बाबतीत शिवसेनेने घेतलेली भूमिका या वागण्याचे उत्तम उदाहरण आपल्याकडे पर्यावरण खाते आहे, त्या खात्याचा कॅबिनेट मंत्री काही बोलत नाही. आमची सत्ता आल्यावर झाडे तोडणाऱ्यांना बघून घेऊ अशी रस्त्यावरची भाषा सत्तेत राहून करायची ते करताना आपल्याला कोणी पाहत नाही अशी स्वतःची समजूत करून घ्यायची हे जनतेला कळत नाही असे समजू नये. पण स्वतःला कायम सगळे समजते हा आविर्भाव आपल्याला कधीतरी नडू शकतो या निकालाने शिवसेनेला दाखवून दिले आहे. पक्षासाठी कष्ट करणारे नेते सदस्य बाजूला सारून तानाजी सावंत सारखे नेत्याला मंत्रीपद कसे दिले गेले याची चर्चा सविस्तरपणे पक्षात होत असताना दिसून आले, त्याकडेही दुर्लक्ष करायचे मंत्र्यांना निवडणुकीच्या तोंडावर लक्ष ठेवून घ्यायचे यातून पक्ष कसा वाढणार, पक्षासाठी राबणाऱ्यांची स्पंदने टिपण्याचे काम नेतृत्वाने सोडून दिल्याचे दिसते. याचा परिणाम शिवसेनेच्या जागा कमी होण्यात झाल्याचे बगायला मिळते. काँग्रेसचे राष्ट्रीय नेते प्रचारात उतरलेच नाहीत. झाले त्यांच्यात लढण्याचा जोश नव्हता केलेले तिकिटांचे वाटपही अनेक जागी लोकांचा रोष ओढवून घेणारे होते. राज्यातील अनेक नेते आपल्या मतदारसंघात अडकून पडले ही कसर राष्ट्रवादी काँग्रेसचे नेते शरद पवार यांनी भरून काढली. ते महाराष्ट्र भरून पावसाची तमा न करता फिरले. भाजप शिवसेनेनेही निवडणूक राज्याच्या प्रादेशिक प्रश्नावर होऊ नये यासाठी प्रयत्न केले पण शरद पवार यांनी राज्यातील अवर्षण, पावसाचा कहर, शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या या गोष्टी निवडणुकीत आणल्या सरकार त्यामुळे नंतर बचावात्मक पवित्र्यात गेले, त्यामुळे या निकालांचे श्रेय नेमके कोणाला द्यायचे हा प्रश्न आहेत. (लोकमत २५/१०/२०१९ पृष्ठ ४) जनतेने दिलेला आदेश स्पष्ट आहे तुम्ही आम्हाला गृहीत धरू नका जे करत आहात ते आम्हाला विश्वासात घेऊन करा नाहीतर आज मिळालेले यश पुढच्या वेळी मिळणार नाही असे या निकालातून जनतेने स्पष्टपणे सांगितल्याचे दिसून येते. काँग्रेस-राष्ट्रवादी काँग्रेसचा पंधरा वर्षांचा कारभार जनतेने पाहिला होता. त्यापेक्षा तुम्ही बरे म्हणून भाजप-शिवसेनेला सत्ता देण्याचे काम जनतेने केले होते. मात्र या जनतेने अजूनही काँग्रेस राष्ट्रवादी काँग्रेस वर पूर्ण विश्वास दाखवला नाही आणि भाजप-शिवसेनेचा विश्वास पूर्ण उडाला आहे असेही सांगितले नाही. मर्यादित रहा आमच्याकडे लक्ष द्या, आमचे प्रश्न सोडवण्यासाठी आम्ही तुम्हाला येथे पाठवले आहे. याची जाणीव योग्य भाषेत करून घेण्याचे काम मतदाराने या निकालाच्या माध्यमातून केले आहे.

पश्चिम महाराष्ट्र विधानसभा सदस्य २०१९ पक्षनिहाय वर्गीकरण:

जिल्हा	भाजपा	शिवसेना	काँग्रेस	राष्ट्रवादी	जनसुराज्य	अपक्ष	एकूण
कोल्हापूर	२	१	४	२	१	२	१०
सातारा	२	२	१	३		-	८
सांगली	२	१	२	३			८
पुणे	९		२	१०			२१
सोलापूर	४	१	१	३		२	११
अहमदनगर	३		२	६		१	१२
	२२	०५	१२	२७	१	०५	७०

पश्चिम महाराष्ट्रात महायुतीला फटका बसला, त्याचाराष्ट्रवादीला फायदा झाला. काँग्रेस स्थानिकांचा प्रभाव वाढला. गेल्या विधानसभा निवडणुकीच्या तुलनेत यंदा पश्चिम महाराष्ट्रात महायुतीला मोठा फटका बसला. शिवसेनेच्या आठ तर भाजपचा तीन जागा कमी झाले आहेत. उलट राष्ट्रवादी काँग्रेसने १९ जागा वरून २८ जागांवर झेप घेतली. काँग्रेसने मात्र गेल्या वर्षीच्या दहा जागा राखण्यात यश मिळवले. यंदा अपक्षांसह स्थानिक पक्षांनीही बाजी मारल्याने हंगामी राजकारणातील त्याचा प्रभाव वाढणार आहे. २०१४ च्या विधानसभा निवडणुकीत भाजप आणि शिवसेनेने राष्ट्रवादीच्या वर्चस्वाला हादरा दिले स्वतंत्र निवडणूक लढवली. सेना आणि भाजपने ७० पैकी ३७ जागा जिंकल्या होत्या. यात भाजप २४ तर शिवसेनेला १३ जागा सहज मिळाल्या होत्या. भाजपने राष्ट्रवादीच्या बालेकिल्ल्यात मारलेल्या मुसंडी मुळे राष्ट्रवादीच्या अनेक नेते अस्वस्थ झाले होते. याचा फायदा उठवत भाजपने साम-दाम-दंड-भेद याचा वापर करून राष्ट्रवादीचे अनेक मोहरे आपल्याकडे ओढले. या पार्श्वभूमीवर पश्चिम महाराष्ट्रात राष्ट्रवादी टिकणार की नाही असे प्रश्न उपस्थित केले जात होते. यंदाच्या विधानसभा निवडणुकीत मात्र खासदार शरद पवार यांनी भाजपच्या आव्हान स्वीकारून युतीचे वर्चस्व मोडून काढण्याचा यशस्वी प्रयत्न केला. पश्चिम महाराष्ट्रात राष्ट्रवादीने यंदा सर्वाधिक २८ जागा जिंकल्या या खालोखाल भाजपने २१, काँग्रेसने दहा तर शिवसेनेला पाच जागांवर समाधान मानावे लागले. २०१४ च्या निवडणुकीत भाजपने २४ राष्ट्रवादीने १८, शिवसेनेने १३, तर काँग्रेसने १०, जागा जिंकल्या होत्या (महाराष्ट्र टाइम्स २५ नोव्हेंबर २०१९). त्यांना सर्वाधिक फटका सेनेला बसला असून त्यांना केवळ पाच जागा जिंकता आल्या. भाजपला निसटते यश मिळाले असले तरीही त्यांच्या आगामी काळातील राजकारणाबाबत प्रश्न उपस्थित झाले आहेत. पश्चिम महाराष्ट्रात काँग्रेस आणि राष्ट्रवादी तील अनेक नेत्यांना फोडून भाजपमध्ये घेतल्यानंतरही भाजपला आमदारांची संख्या गाटता आली नाही हे विशेष. दक्षिण महाराष्ट्रात राष्ट्रवादीचे वर्चस्व सिद्ध झाले. दक्षिण महाराष्ट्रातील कोल्हापूर, सांगली, सातारा, सोलापूर या चार जिल्ह्यात एकूण ३७ जागा आहेत. त्यातील अकरा जागा राष्ट्रवादीने जिंकल्या तर भाजप नऊ जागांवर थांबले, तर काँग्रेसचे आठ जागा जिंकून पक्षात पुन्हा चैतन्य निर्माण केले. दक्षिण महाराष्ट्रात सर्वाधिक फटका शिवसेनेला बसला त्याचे केवळ चारच आमदार निवडून येऊ शकले.

पश्चिम महाराष्ट्र विधानसभा सदस्य २०१४ पक्षनिहाय वर्गीकरण

जिल्हा	भाजपा	शिवसेना	काँग्रेस	राष्ट्रवादी	जनसुराज्य	अपक्ष	ऐकूण
कोल्हापूर	२	५		२		१	१०
सातारा		१	३	४		-	८
सांगली	४	१	१	२			८
पुणे	११	३	१	३	१	१	२१
सोलापूर	२	१	३	४	शेकाप- १		११
अहमदनगर	५	१	३	३			१२
	२४	१२	११	१८	०२	०२	७०

२०१४ च्या निवडणुकीत भाजपला १२२ जागा मिळाल्या होत्या. तो आकडा यावेळी १०५ वर थांबला आहे. गेल्यावेळी ६३ जागांवर असलेली शिवसेना ५६ वर अडकली. या पार्श्वभूमीवर काँग्रेस ४२ वरून ४४ वर पोहोचली तर राष्ट्रवादीने ४१ वरून ५४ वर झेप घेतली. भाजप शिवसेनेला विधानसभा निवडणुकीत स्पष्ट बहुमत मिळाले असले तरी मागील विधानसभेपेक्षा जागा घटल्या आहेत. काँग्रेस व राष्ट्रवादी काँग्रेसच्या जागा वाढ करीत महायुतीला धक्का दिला आहे. हा जनादेश सर्वच पक्षांचे डोळे

उघडणारच नाही तर डोळ्यात अंजन घालणारा आहे, यापुढे अत्यंत जबाबदारीने सत्ताधार्यांना काम करावे लागेल, महाघाडीतील सर्व पक्षांनी मनापासून परस्परांना सहकार्य केले. दुसरीकडे या निवडणुकीत ज्यांनी पक्षांतर केले त्यांना लोकांनी पाठींबा देलेला नाही. (लोकमत २५/१०/२०१९ पृ १)

	२०१४	२०१९	+, -
भाजपा	२६	२०	-६
शिवसेना	१४	०५	-९
काँग्रेस	१०	१२	+२
राष्ट्रवादी	१९	२७	+८
मनसे			
इतर	१	६	+५

पश्चिम महाराष्ट्रातील आमदारांचे जात व वर्ष निहाय वर्गीकरण १९९०-२०१९

	१९९०	१९९५	१९९९	२००४	२००९	२०१४	२०१९	एकूण	%
मराठा	४९	५२	४७	५१	४७	४७	५२	३४५	६७.६४
लिंगायत	५	४	७	४	५	३	३	३१	६.०७
धनगर	३	२	३	१	३	३		१५	२.९४
माळी	१	१	२	२	१	३	१	११	२.१५
मातंग	४	२	५	४	३	२	१	२१	४.११
चांभार	१	३	२	३	३	३	४	१९	३.७२
महार/नव बौध्द	१	२			२	३	२	१०	१.९६
ब्राह्मण	३	२	२	२	२	२	१	१४	२.७४
म. कोळी	१	१	१	१	१	१		६	१.१७
राजपूत	१	१	१	१	१			५	०.९८
पद्मशाली	२	२		१		-		५	०.९८
जैन	२	२	२	३		-	१	१०	१.९६
मारवाडी	१					-		१	०.१९
न्हावी	१	१				-		२	०.३९
वंजारी			१			-		१	०.१९
सोनार						१	१	२	०.३९
मुस्लीम			२	२	१	१	१	७	१.३७
कैकाडी							१	१	०.१९
आदिवासी							१	१	०.१९
ढोर					१	१	१	३	०.५८
एकूण	७५	७५	७५	७५	७०	७०	७०	५१०	१००%

Sources: Political Survey of Western Maharashtra

महाराष्ट्राच्या राजकारणात मराठा समाजाचे वर्चस्व असल्याचे दिसून येते. महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मिती (१९६०) पासून झालेल्या दहा विधानसभा निवडणुकात निवडून आलेल्या मराठा आमदारांची

संख्या १२५ ते १४० दरम्यान आहे. याची सरासरी १३२ आहे. हि टक्केवारी एकूण आमदारांच्या ४५% इतकी आहे. १९९० पासून झालेल्या महाराष्ट्र राज्याच्या विधानसभा निवडणुकीत पश्चिममहाराष्ट्रातून निवडून आलेल्या मराठा आमदारांची संख्या ३४५ इतकी आहे. याची सरासरी ५० इतकी आहे. हि पश्चिम महाराष्ट्राच्या एकूण आमदारांच्या ६७.६४ टक्केवारी इतकी आहे. गेल्या सहा विधानसभा निवडणुकांची आकडेवारी पहिली असता असे दिसून येते, कि ७० मतदारसंघात एकाच जातीचा उमेदवार गेल्या सहा निवडणुकीत निवडून आला आहे. या ७० पैकी ५४ मतदार संघात मराठा उमेदवार सतत सहा वेळा निवडून आला आहे. (व्होरा: २००४: ४८) सोलापूर कोल्हापूर जिल्ह्यात लिंगायत समाजाचे उमेदवार निवडून येताना दिसून येतात. पश्चिम महाराष्ट्रात १९९० पासून झालेल्या सात विधानसभा निवडणुकीत ३१ लिंगायत उमेदवार निवडून आले. याची टक्केवारी ६% इतकी आहे. महाराष्ट्राच्या काही विशिष्ट भागात काही विशिष्ट जातीचे उमेदवार निवडून येताना दिसून येतात. जैन समाजाचे उमेदवार सांगली कोल्हापूर मधून निवडून येताना दिसून येतात. धनगर समाजाचे उमेदवार सांगलीव सोलापूर जिल्ह्यातून निवडून येताना दिसून येतात. पद्मशाली समाजाचे उमेदवार सोलापूर मधून निवडून येतात. विशिष्ट जातीचे एक विशिष्ट भौगोलिक पट्टा असल्याचे दिसून येत. अनुसूचित जाती महाराष्ट्रभर पसरलेले असल्यामुळे त्याचा प्रभाव एका विशिष्ट मतदार संघात जाणवत नाही.

पक्षांतर करणार्यांना जनतेने स्वीकारले नाही:

निवडणुकीच्या तोंडावर पक्षांतर केलेल्या दलबदलू ना जनतेने नाकारले आहे. पक्षांतर केलेले दिग्गज पराभूत झाले. पक्षांतर केलेल्या नऊ आमदारांचा पराभव व नऊ जणांचा विजय झाला. निवडणुकीच्या तोंडावर पक्ष बदलणाऱ्या १८ पैकी नऊ आमदारांना जनतेने घरी पाठविले, तर नऊ आमदारांना जनतेने पुन्हा स्वीकारले आहे. भाजप आणि शिवसेनेने विधानसभा निवडणुकीच्या तोंडावरच काँग्रेस-राष्ट्रवादी काँग्रेसला खिंडार पाडत ऐतिहासिक इन्कमिंग केले होते. भाजपने सर्वाधिक नऊ आमदारांना पक्ष प्रवेशासाठी पायघड्या अंतरत त्यांना थेट उमेदवारी बहाल केली होती. यात काँग्रेसमधील सहा राष्ट्रवादीमधील तिन आमदारांचा समावेश होता. शिवसेनेने केलेल्या काँग्रेसच्या तीन, राष्ट्रवादीच्या चार, तर बहुजन विकास आघाडीचा एक असे एकूण आठ आमदारांना गळाला लावत उमेदवारी दिली होती. मात्र पक्षांतर केलेल्या जवळजवळ निम्मी आमदारांना पराभवाची धूळ चाखावी लागली. विशेष म्हणजे राष्ट्रवादी सोडून सेनेत जताना हातात घेतलेले रोजगार हमी मंत्री जयदत्त क्षीरसागर यांनाही बीडमध्ये पुतण्याने धोबीपछाड दिला. तर अकोलेत वैभव पिचड यांचे पक्षांतर्गत जनतेने धुडकावून लावले. (दै. लोकमत २५ ऑक्टोबर २०१९ पान क्रमांक ४)

सोलापूर जिल्हा:

राष्ट्रवादी काँग्रेस आणि काँग्रेसचा बालेकिल्ला म्हणून ओळख असलेल्या सोलापूर जिल्ह्यात भाजपला चांगले यश मिळाले आहे. भाजपच्या दोन मंत्र्यांसह चार उमेदवार विजयी झाले आहेत. शिवसेनेला केवळ एक जागेवर यश मिळाले असून जलसंधारण मंत्री तानाजी सावंत यांची रणनीती सपशेल अपयशी ठरले आहे. राष्ट्रवादीचे तीन अधिकृत तर एका जागेवर राष्ट्रवादी पुरस्कृत उमेदवार विजयी झाला आहे. काँग्रेसची पिछेहाट झाली असून आमदार प्रणिती शिंदे या एकमेव उमेदवार विजयी झालेले आहेत. महायुतीच्या जागावाटपात भाजपने तीन तर रयत क्रांती पक्षाने भाजपच्या चिन्हावर दोन जागा लढविल्या. शिवसेनेच्या वाट्याला सहा जागा आल्या होत्या. महाआघाडीच्या जागावाटपात राष्ट्रवादीने नऊ तर काँग्रेसने तीन जागांवर निवडणूक लढविली होती. शहर उत्तर विधानसभा मतदार संघातून आरोग्यमंत्री, राज्यमंत्री विजयकुमार देशमुख ७३ हजार ६८ इतक्या विक्रमी मताधिक्याने विजयी झाले.

पुणे जिल्हा:

पक्ष स्थापनेपासून प्रथमच पुणे शहरात एकाच वेळी दोन विधानसभा मतदारसंघ काबीज करून राष्ट्रवादी काँग्रेसने चमकदार कामगिरी केली आहे. आठ जागांवर राष्ट्रवादीचे आमदार निवडून आले. बारामतीमध्ये अजित पवारांनी सर्वाधिक मताधिक्य घेऊन विक्रमी विजय मिळविला. दिलीप वळसे-पाटील यांनीही एकतर्फी विजय मिळवून आंबेगावचा बालेकिल्ला राखला. जुन्नर मधील तिरंगी लढतीत अतुल बेनके यांनी शिवसेनेच्या शरद सोनवणे यांचा पराभव केला. जिल्ह्यात सर्वाधिक मतदान झालेल्या इंदापूर जिल्ह्यातील इंदापूर विधानसभेत राष्ट्रवादीच्या दत्ता भरणे यांनी भाजपच्या हर्षवर्धन पाटील यांचा पराभव करीत आमदारकी राखली. खेडमध्ये दिलीप मोहिते-पाटील, शिरूर मध्ये अशोक पवार, पिंपरीत अण्णा बनसोडे आणि मावळात सुनील शेळके यांनी सेना-भाजप माहायुतीच्या विद्यमान आमदार यांचा पराभव केला आहे. २०१४ मध्ये शहरातील आठही विधानसभा मतदारसंघात घडलेल्या राष्ट्रवादीचे पुरते पानिपत झाले. पाठोपाठ महानगरपालिकेत ही सत्ता गेल्याने शहराच्या राजकारणात पक्ष पिछाडीवर गेला. मात्र त्यानंतर पक्षाने कार्यकर्त्यांचे मोट बांधून शहरातील नागरिक प्रश्नांवर ठाम भूमिका घेतल्या-- पक्षांतर्गत निष्क्रिय पदाधिकाऱ्यांना बदलले. महापालिकेपासून राज्यात आणि केंद्रात सत्ताधारी भाजप विरोधात सातत्याने आंदोलने केली. त्याचा फायदा पक्षाला दोन जागांवर झाला असला तरी अन्य दोन जागांवरही पक्षाच्या शहरातील काही नेत्यांची ताकत लावली असली तर चारही जागा पक्षांच्या खात्यातल्या असते अशी चर्चा आहे. शिवसेना गेल्या विधानसभा निवडणुकीत शिवसेनेचे विजय शिवतारे पुरंदर मधून सुरेश गोरे खेड मधून आणि गौतम चाबुकस्वारपिंपरी मधून विजयी झाले होते. मनसेच्या तिकिटावर जुन्नर येथून निवडून आलेले शरद सोनवणे शिवसेनेच्या तंबूत डेरेदाखल झाले होते. मात्र या चारही आमदारांना यंदाच्या निवडणुकीत काँग्रेस आणि राष्ट्रवादीच्या उमेदवारांनी पराभव केला. जिल्ह्यात शिवसेनेकडे मावळ लोकसभेतील शिवसेनेचे खासदार श्रीरंग बारणे यांचे एकमेव नाव कोरले आहे. (महाराष्ट्र टाइम्स, २५ ऑक्टोबर २०१९)

सातारा जिल्हा:

सातारा जिल्ह्यात माहायुती आणि आघाडीला ४ जागा मिळाल्या. सातारा जिल्ह्यात विधानसभा निवडणुकीत राष्ट्रवादीने दोन जागा गमवत तीन जागा राखल्या तर भाजप शिवसेनेने प्रत्येकी दोन दोन जागा मिळाल्या. काँग्रेसने लढवलेली एक जागा राखण्यात त्यांना यश आले. जिल्ह्यात काँग्रेस राष्ट्रवादी काँग्रेसच्या आमदारांनी पक्ष सोडून भाजप प्रवेश केला. भाजपने पाच जागा लढविल्या त्यापैकी दोन जागांवर भाजपला यश मिळाले, तर शिवसेनेने चार जागा लढविल्या त्यापैकी दोन जागांवर शिवसेनेचे उमेदवार निवडून आले. तर राष्ट्रवादीने सहा जागा लढवून तीन जागांवर उमेदवार निवडून आले. साताराच्यातून शिवेंद्रराजे सिंह भोसले यांनी भाजपकडून लढताना राष्ट्रवादीचे दीपक पवार यांचा पराभव केला. कराड दक्षिणमध्ये काँग्रेसकडून लढताना पृथ्वीराज चव्हाण यांनी अतुल भोसले यांचा पराभव केला. कराड उत्तर मध्ये तिरंगी लढतीचा फायदा राष्ट्रवादीच्या बाळासाहेब पाटील यांना झाला. माण मध्ये भाजप कडून जयकुमार गोरे, शिवसेनेकडून शेखर गोरे आणि आमचे ठरले कडून प्रभाकर देशमुख अपक्ष लढत होते. या ठिकाणी जयकुमार गोरे विजयी झाले. कोरेगाव मध्ये राष्ट्रवादीचे शशिकांत शिंदे यांचा महेश शिंदे यांच्याकडून पराभव झाला. शशिकांत शिंदे यांचा पराभव धक्कादायक मानला जातो. पाटणमध्ये शिवसेनेचे आमदार शंभूराज देसाई यांची जागा राखली. फलटणला आमदार दीपक चव्हाण यांनी ही जागा राखली. सातारा जिल्ह्यात भाजपचा एकही आमदार नव्हता या निवडणुकीत भाजपने पाच जागा लढविल्या त्यातील दोन जागांवर त्यांना यश मिळवता आले, तर एक जागेवर निसटता पराभव झाला. शिवसेनेचाही जिल्ह्यात

एकच आमदार होता त्यांनी आपली ताकद वाढवत चार जागांवर उमेदवार दिले त्यामधील पाटण आणि कोरेगाव ची जागा शिवसेनेने मिळाली, त्यामुळे सेनेचे जिल्ह्यातील टक्का वाढला. सातारा शहरामध्ये यापूर्वी कधीही भाजपचे आमदार नव्हता आता नव्याने सातारा शहरास आजूबाजूच्या चार मतदारसंघात प्रभाव असणारा आमदार शिवेंद्रसिंहराजे भोसले यांच्या रुपाने भाजपला मिळाला आहे.

सांगली जिल्हा:

सांगलीतील महापुरातील नाराजी महायुतीला युतीला दणका बसला. बंडखोर आमदाराबद्दलची नाराजी, महापुरातील सुमार कामगिरी यामुळे भाजपच्या दोन जागा कमी झाल्या. तीन जागा जिंकून राष्ट्रवादी जिल्ह्यात पहिल्या क्रमांकाचा पक्ष ठरला. विरोधक विभागाने शिराळ्याची जागा या पक्षाने हिमतीने ओढून काढली. काँग्रेसचे प्रदेश कार्याध्यक्ष विश्वजीत कदम यांनी स्वतः विक्रमी विजय नोंदवला पण पाणीप्रश्नावर लढणाऱ्या मावस बंधूंना ही जत मधून निवडून आणून नेतृत्व सिद्ध केले. शिवसेनेने एक जागा राखली त्यामागे पक्षापेक्षा स्थानिक आमदारांची मेहनत अधिक होती. काँग्रेस-राष्ट्रवादी नेलावलेली पकड पुन्हा घट्ट होऊ लागल्याने स्पष्ट झाले. इस्लामपुरात विरोधकांत फूट पाडून विरोधी मतांची मतविभागणी करण्यात राष्ट्रवादीचे प्रदेशाध्यक्ष जयंत पाटील पुन्हा यशस्वी ठरलेत महायुतीच्या वरिष्ठ नेत्यांचे मनसुबे उधळून लावत त्याने सातव्यांदा बाजी मारले. पलूस कडेगाव मध्ये काँग्रेसचे प्रदेश कार्याध्यक्ष विश्वजीत कदम यांनी विक्रमी विजय मिळविला. ही जागानिश्चित शिवसेनेच्या वाट्याला गेली असती. शिवसेनेने या वेळी जिल्हा प्रमुख संजय विभुते यांना उभे केले. जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष संग्राम सिंग देशमुख यांनी भाजप कडून केलेली तयारी वाया गेली, परिणामी देशमुख गट नाराज झाला. नोटाला मिळालेले दुसऱ्या क्रमांकाची मते हीच नाराजी अधोरेखित करतात. त्यामुळे कदम यांच्या विजयाची वाट सोपी झाली. इस्लामपूर मध्ये ही विरोधकांची विरोधकांमध्ये फूट पडल्याने राष्ट्रवादीचे प्रदेशाध्यक्ष जयंत पाटील पुन्हा बाजी मारली भाजपमध्ये उफाळून आलेल्या बंडखोरीमुळे जनतेमध्ये विलासराव जगताप यांच्यावर काँग्रेसच्या विक्रम सावंत यांनी तर शिराळ्यात शिवाजीराव नाईक यांच्यावर राष्ट्रवादीच्या मानसिंग राव नाईक यांनी मात केली. आर. आर. पाटील यांची पत्नी सुमंत पाटील यांनी भाजपच्या छुप्या मदतीवर सेनेवर मात करून तासगाव कडेगाव कवठेमहाकाळ हा राष्ट्रवादीचा बालेकिल्ला अबाधित ठेवला. खानापूरातून शिवसेनेचे अनिल बाबर, मिरजेतून सामाजिक न्याय मंत्री सुरेश खाडे, सांगलीतून भाजपचे सदर गाडी घेऊन पुन्हा विधानसभेत पोहोचले गाडगीळ यांना काँग्रेसच्या ऋतुराज पाटील यांनी कडवी झुंज दिली.

अहमदनगर जिल्हा:

अहमदनगर जिल्ह्यात राष्ट्रवादी प्रभावी ठरली. दोन्ही काँग्रेस सोडून भाजपमध्ये गेलेले राधाकृष्ण विखे मधुकर पिचड हे दिग्गज नेते युतीला वाचू शकले नाही. शरद पवार यांच्या करिष्मा मतदानातून दिसला. नगर जिल्ह्यातील लोकसभेच्या दोन्ही जागा युती कडे आहेत. त्यातच विखे व पिचड यांना भाजपात आणल्याने त्यांचे नेते हवेत होते. तसेच पालकमंत्री राम शिंदे ही अत्यंत बिनधास्त होते. परंतु मतदारांनी हे अंदाज मोडीत काढले. राष्ट्रवादीने आठ जागांवर निवडणूक लढविली होती. नेवासा येथे उमेदवार न देता शेतकरी क्रांतिकारी पक्षाचे शंकरराव गडाख यांना पक्षाने पाठिंबा दिला होता. राष्ट्रवादीचे सहा उमेदवार निवडून आले. गडाख राष्ट्रवादीसोबत राहिल्यास ही संख्या सात वर जाते. काँग्रेसने त्यांच्या कोट्यातील संगमनेर, शिर्डी व श्रीरामपूर या तीन जागा लढविल्या. प्रदेशाध्यक्ष बाळासाहेब थोरात यांनी संगमनेर श्रीरामपूर मतदारसंघ प्रतिष्ठेचे केले होते हे त्यांनी जिंकले म्हणजे आघाडी एकूण नऊ जागांवर पोहोचली आहे. शिर्डीत काँग्रेसने फारशी ताकद लावली नव्हती अन्यथा तेथेही युतीची अडचण वाढली

असती. श्रीरामपूर मध्ये काँग्रेस कडून लहू कानडे विजय झाल्याने एक साहित्यिक व विचारी चेहरा काँग्रेसला मिळाला आहे. राधाकृष्ण विखे माजी आमदार भानुदास मुरकुटे यांनी तेथे सेनेच्या भाऊसाहेब कांबळे यांच्यासाठी प्रतिष्ठा पणाला लावली होती. हे नेते सोबत आल्याने कांबळे होताना आमदार झाल्यागत वागत होते. मात्र मतदारांनी कांबळे यांना पराभूत करून कांबळे व विखे या दोघांनाही धक्का दिला. अकोल्यात १९८० पासून मधुकर पिचड यांचे पर्व होते. पिचड हे शरद पवारांचे कट्टर समर्थक होते. अनेक वर्षे सत्तेत लाल दिवा घेऊन फिरत होते व त्यावेळी त्यांचे पुत्र वैभव पिचड हेही राष्ट्रवादीकडून आमदार झाले. सकाळ-संध्याकाळ पुरोगामितत्वाचा रागआवळणारे पूर्व कामाच्या रागावणारे पिचड हेही निवडणुकीच्या तोंडावर पवारांना सोडून भाजपवाशी झाले. पण पिचडचे हे पक्षांतर अकोलेकरांना आवडले नाही. हे निकालातून स्पष्ट झाले. पिचड यांनी एक प्रकारे पायावर दगड पडून घेतले. कर्जत-जामखेड मतदारसंघात पालकमंत्री राम शिंदे यांची लढत रोहित पवार यांच्याशी होते. बारामतीचे पार्सल परत पाठवू असा नारा शिंदे खासदार सुरज यांच्यासह मुख्यमंत्र्यांनी दिला होता. परंतु रोहित पवार यांनी अगदी तळागाळात जाऊन या कार्यकर्त्यांना सामान्य लोकांशी संपर्क साधला व निवडून आले.

कोल्हापूर जिल्हा:

कोल्हापूर जिल्हा दोन्ही काँग्रेसला चांगले यश प्राप्त झाले. दोन्ही काँग्रेस जिल्ह्यातील नेत्यांनी अंतर्गत गटबाजीला तिलांजली दिल्याने कोल्हापूर जिल्ह्यात दोन्ही काँग्रेसला घवघवीत यश मिळाले. गेल्या निवडणुकीत भोपळाही फोडता आला नव्हता या निवडणुकीत जिल्ह्यात आमदार सतेज पाटील यांच्या नेतृत्वाखाली तब्बल चार आमदार निवडून आले. राज्यातील एकही नेता प्रचाराला नसताना त्यांनी स्वतःच्या ताकदीवर हे यश मिळवले. या निवडणुकीत प्रथमच दोन्ही काँग्रेसमधील नेते विश्वासाने एकमेकांना विजयी करण्यासाठी धडपडत आहेत असे चित्र दिसले. मागच्या निवडणुकीत शिवसेनेला सहा व भाजपला दोन जागा मिळाल्या. त्यातच पक्ष सत्तेत असतानाही कोल्हापूरच्या प्रश्नांना न्याय मिळाल्याचे चित्र नाही. पालकमंत्री चंद्रकांत पाटील हे निकालाच्या आदल्या दिवशी ते सर्व दहा जागा आम्हीच जिंकू असे सांगत होते. परंतु जनमानस काय आहे याचा अंदाज त्यांना आला नाही. भाजपच्या दोन जागा आहे ते वाचू शकले नाहीत. शिवसेनाला हि लोकांनी स्पष्टपणे नाकारले. यासाठी त्या-त्या मतदारसंघातील स्थानिक कारणेही कारणीभूत आहेत. कोल्हापूर हा कधीच शिवसेनेचा बालेकिल्ला नव्हता. या निवडणुकीत भाजपहीहरला, परंतु त्याचवेळेला त्यांनी बंडखोरांना ताकद दिल्याने शिवसेनाही नेस्तनाबूत झाल्याचे दिसून येते. स्वाभिमानी शेतकरी संघटनेला लोकसभेच्या पाठोपाठ शिरोळ विधानसभा मतदारसंघातील पराभवाची नामुष्की आली. जनसुराज्य पक्षाचे विनय कोरे यांनी चार उमेदवार उभे केले परंतु ते स्वतः विजयी झाले व शिवसेनेच्या डॉ. सुजित तळेकर यांचा पराभवस ते कारणीभूत ठरले. शिवसेना गेल्या निवडणुकीत स्थानिक परिस्थितीचा फायदा घेऊन सहा ठिकाणी विजय झाली. यावेळी मतदारांनी मतदार संघातील प्रश्नांची त्यांचा पराभव केला. राष्ट्रवादीने तीन जागा लढवून दोन जागा जिंकल्या हसन मुश्रीफ यांनी लोकसंपर्क च्या आधारे सलग पाचव्या विजय साकारला. आव्हाडांनी काँग्रेसचा राजीनामा दिला व अपक्ष म्हणून निवडणूक लढवून प्रकाश आवाडे यांनी भाजपचे राज्य सरचिटणीस आमदार सुरेश हाळवणकर यांचा 50 हजार मतांनी पराभव केला.

सत्ता संघर्ष व राष्ट्रपती राजवट:

सत्ता स्थापनेसाठी आवश्यक असलेले १४५ आमदारांचे संख्याबळ सादर करण्यात कोणत्याही पक्षाला यश न आल्यामुळे अखेर महाराष्ट्रात राष्ट्रपती राजवट लागू केले. राज्यपाल भगतसिंह कोशारी यांनी भाजप, शिवसेना व राष्ट्रवादी काँग्रेसला सत्तास्थापनेसाठी मुदत दिली परंतु त्यावेळी त्यांनी वेळ वाढवून

मागितली त्यामुळे नियोजित वेळेत दावा सादर करू शकत नसल्याचे स्पष्ट झाले. त्यामुळे राज्यपालांनी राष्ट्रपती राजवटीची शिफारस केली. केंद्रीय मंत्रिमंडळाने बैठक घेऊन राज्यपालाच्या शिफारशीला मान्यता दिले. राज्यपालांनी राजकीय अनुभव पणाला लावून स्वेच्छाधिकार वापरला आहे. आता कोणताही पक्ष १४५ आमदारांचे समर्थन असल्याचा दावा आणि त्यासंबंधीचे ठोस पुरावे घेऊन येईल तेव्हा सत्ता स्थापन करण्याची संधी मिळेल अशी परिस्थिती होती. (महाराष्ट्र टाईम १४ नोव्हेंबर २०१९ पृष्ठ क्रमांक सहा)

महाराष्ट्रात नव्या राजकीय समीकरण

महाराष्ट्रात नव्या राजकीय समीकरण मुख्यमंत्रीपदावरून भाजप-शिवसेना युती मोडीत निघाली त्यामुळे आता शिवसेना राष्ट्रवादी आणि काँग्रेस असे नवे समीकरण उदयास आले आहे. दरम्यान राज्यातील २७ महानगरपालिकांच्या महापौर पदांच्या आरक्षणाच्या सोडती ही जाहीर झालेल्या आहेत. या पार्श्वभूमीवर राज्यातील स्थानिक स्वराज्य संस्थेमध्ये ही तिन्ही पक्षांच्या आघाडीचे गणित जोडण्यास चित्र बदलू शकते.

महाराष्ट्रातील आघाड्यांचे इतिहास:

१९७८ साली प्रथम आघाडी झाली कारण काँग्रेस दोन गट पडले होते आणि तेव्हा जोशात असूनही जनता पक्षाला घुमटाची मजल मारता आली नव्हती. पण कम्युनिस्ट पक्ष यांच्यासह जनता पक्षाला आघाडीचे बहुमत दाखवता आले नाही. सहाजिकच अन्य पर्याय म्हणून राज्यपालांना काँग्रेसच्या दोन कुटीर गटांकडे वळावे लागले होते. तेव्हा दिल्लीला जाऊन तत्कालीन संघटना काँग्रेसचे मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील यांनी विनाविलंब इंदिरा गांधींची मर्जी संपादन केले होते. त्यामुळे दोन्ही काँग्रेसचे संयुक्त सरकार अपक्षांच्या मदतीने स्थापन होऊ शकले होते. त्यात इंदिरा काँग्रेसचे नाशिकराव तिरपुडे मुख्यमंत्री झाले होते. अशा रीतीने महाराष्ट्रात आघाड्यांच्या सरकारचे राजकारण सुरू झाले. अर्थात तो प्रयोग फार काळ यशस्वी झाला नाही आणि शरद पवार यांनी त्याला सुरुंग लावून बावीस आमदारांसह संघटना काँग्रेस सोडली. जनता पक्षाशी साटेलोटे करून पुलोद नावाच्या आघाडी स्थापन केली, हे दुसरे आघाडी सरकार होते. पण १९८० सालात देशाचे राजकारण पुन्हा बदलले आणि दिल्लीची सत्ता हाती आल्यावर इंदिरा गांधींनी हात राज्यातील सरकारी व विधानसभावर खास करून टाकले, तेथे राष्ट्रपती राजवट लागू झाली. त्यानंतरच्या निवडणुकीत पुन्हा इंदिरा काँग्रेसने महाराष्ट्रात एक हाती बहुमत संपादन केले आणि आघाडीच्या राजकारणाचा राज्यात पायबंद घातला गेला. काँग्रेसचे मुख्यमंत्री बदलत राहिले तरी एकपक्षीय बहुमता मध्ये खीळ बसली नव्हती. १९८५ मध्ये पुन्हा एकदा काँग्रेसला संपवण्यासाठी शरद पवार यांनी सर्व विरोधी व पुरोगामी पक्षांची आघाडी म्हणून प्रयत्न करून बघितला पण त्याचा उपयोग झाला नाही आणि काँग्रेस पुन्हा बहुमतात आली. पण निवडणुकीनंतर लवकरच मुख्यमंत्री वसंतदादा व पंतप्रधान राजीव गांधी यांच्यात मतभेद उभे राहिले आणि दादांनी पदाचा राजीनामा दिला. त्यानंतर आधी शंकरराव चव्हाण आणि नंतर पक्षात परत आलेले शरद पवार बहुमता व्दारे सहज मुख्यमंत्री झाले. या सर्व काळात म्हणजे जवळपास एक दशकात राजकारणाचे चित्र पुरते बदलून गेले होते. जनता पक्ष, जनता दल, शेकाप, रिपब्लिकन गट, तसेच कम्युनिस्ट असे पारंपरिक विरोधी किंवा पुरोगामी पक्ष बाजूला पडून भाजप व शिवसेना हे नवे विरोधी पक्ष १९९० ला उदयास आले होते. त्यांनीच इतिहासात प्रथमच काँग्रेसचा सत्तेला आव्हान उभे केले होते. त्याचा सुगावा १९८९ च्या लोकसभा निवडणुकीत लागला आणि मुख्यमंत्री शरद पवार यांनी प्रथमच राज्यातल्या काँग्रेसला आघाडी करून निवडणूक लढण्याची वेळ आणली. आठवले गटाला सोबत घेऊन त्यांनी ती विधानसभा लढवली तरी काँग्रेसला पूर्ण बहुमत मिळू शकले नाही आणि अपक्षांच्या मदतीने बहुमताचा आकडा पवारांना पार करावा लागला होता. मध्यंतरी राजीव गांधींची हत्या

झाली आणि लोकसभा निवडणुका चालू असताना ती घटना घडल्याने राजकारणाचा पुरता विचका झालेला होता. त्यामुळे शरद पवार यांना पंतप्रधान व्हायचे वेध लागले आणि सुधाकरराव नाईक यांच्याकडे सूत्रे सोपवून पवार १९९१ साली दिल्लीला गेले. पण बाबरी मशीद पाडली गेली आणि त्याचाच आणि त्यांनाच तत्कालीन पंतप्रधान नरसिंहराव ही माघारी महाराष्ट्र सावरण्यासाठी मुख्यमंत्री म्हणून पाठवून दिले. अशा स्थितीत १९९५ च्या विधानसभा निवडणुका आल्या आणि त्यात शिवसेना-भाजप युतीने मोठी मुसंडी मारली. पण युतीचे सरकार ही चालवले होते शिवसेनेचे मनोहर जोशी, नारायण राणे असे दोन मुख्यमंत्री त्याच काळात झाले आणि त्यांनीच १९९९ सालात विधानसभा बरखास्त करून लोकसभेत सोबत राज्याची निवडणूक घेण्याचा जुगार खेळला. तो लढला होता कारण पुन्हा पवारांनी काँग्रेसकडून राष्ट्रवादीची वेगळी चूल मांडली होती. निकालानंतर युतीच्या जागा घटल्या होत्या आणि आपल्याला मुख्यमंत्री पद मिळावे म्हणून भाजप राज्यपालाकडे जाण्यापासून रुसून बसला, त्यामुळे सत्तास्थापनेचा खेळ हा त्याच्यासारखाच रंगला व लागलेला होता. तोपर्यंत राष्ट्रवादी आणि काँग्रेस एकत्र येत लहान पुरोगामी पक्ष व इतर पक्षांना सोबत घेऊन पर्यायी सरकार स्थापनेचा दावा केला. त्यामुळे महाराष्ट्रातील तिच्या उद्यापासून सुरू झालेल्या आघाडीचे राजकारण अव्याहत चालू राहिले आहे. २०१४ मध्ये भाजपने एकट्याच्या बळावर निवडणूक लढवण्यासाठी युती मोडली व काँग्रेस आघाडीनेही राष्ट्रवादीशी आघाडी मोडीत काढले पण पुन्हा कुणालाच बहुमत नसल्याने आघाडीच यावे लागले आणि आता पुन्हा त्याच नाट्याचा नवा अंक रंगलेला आहे फरक इतकाच की १९९९ प्रमाणे युतीचे बहुमत ठोकलेले नाही व बहुमत मिळालेले असूनही दोन पक्षांचा मुख्यमंत्री आमचाच हा हट्ट रेटण्याचे कारण झाले आहे. (दैनिक पुढारी संपादकिय १३ नोव्हेंबर २०१९ पृष्ठ क्रमांक सहा) सत्तास्थापनेच्या नाट्यमय घडामोडीनंतर शिवसेना, राष्ट्रवादी व काँग्रेस एकत्र येऊन सत्ता स्थापनेचा प्रयत्न केला पण अचानक राष्ट्रपती राजवट लागू करण्यात आली. सत्ता स्थापनेच्या घडामोडीत देवेंद्र फडणवीस यांच्या नेतृत्वाखाली अजित पवार यांना घेवून शपथ विधी पार पडली पणमुदतीत बहुमत सिद्ध करू शकले नाहीत, सुप्रीम कोर्टाच्या आदेशानुसार बहुमत सिद्ध करू शकल्यामुळे मुख्यमंत्री देवेंद्र यांनी राजीनामा दिला. दरम्यान शरद पवार यांनी आम्ही १६२ असा नारा देऊन शक्ती प्रदर्शन केला. अखेर मुख्यमंत्री उध्दव ठाकरे यांच्या नेतृत्वाखाली शिवसेना, राष्ट्रवादी काँग्रेस काँग्रेस व इतर पक्ष एकत्र येऊन सरकार स्थापन केला व विश्वास दर्शक ठराव १६९ मतांनी सिद्ध केला.

नव्या सरकारकडून हवा राज्य हिताचा विचार राज्यातील विधानसभा निवडणुकांचा निकाल काहीना अपेक्षित तर बऱ्याच जणांना अनपेक्षित असा लागला आहे. जागांच्या आकडेवारीत फरक झाला असला आणि अनेकांना परवाचा पराभवाचा धक्का सहन करावा लागला. राजकीय पक्ष म्हणून एकमेकांच्या महत्त्वकांक्षा वेगळ्या असल्या तरी पण त्यापेक्षा लोकहिताला प्राधान्य द्यावे लागेल. मागील काळात सत्तेत एकत्र असूनही या दोन्ही पक्षाकडून (भाजप सेना) परस्परांवर टिकाटिप्पणी मोठ्या प्रमाणात केली गेल्याचे जनतेने पाहिले आहे. महाघाडीच्या सरकारने या टक्केपेक्षा राज्याचा विकास केंद्रस्थानी ठेवून त्यादृष्टीने आवश्यक उपाय योजनांना गती देण्यासाठी पक्षांनी विचारमंथन करून कृती करायला हवी विशेषता राज्यामध्ये असलेला बेरोजगारीचा प्रश्न सोडवण्यासाठी, उद्योगधंदे वाढीला लावले पाहिजेत कोणताही उद्योजक कोणत्याही राज्यात गुंतवणूक करताना त्या राज्यात राजकीय आणि सामाजिक स्थैर्य आहे का याचा विचार करत असतो. त्यामुळे महाआघाडीने आमच्यामध्ये एकवाक्यता आहे. ध्येय एक आहे हे उद्दिष्टे एकठेऊनविचार एक आहे हे प्रत्यक्ष कृतीतून दिसून आले पाहिजे. त्यासाठी पक्षांना आचारसंहिता देखील ठरवावे लागेल आणि त्याचे पालन करावे लागेल यासाठी समजूतदारपणा दाखवावा लागेल विशेषतः एकदा निवडून आल्यानंतरही काही महिन्यातच त्या पक्षाला रामराम करून पुन्हा निवडणुकीचे वेळ आणणारा

नाही जनतेने योग्य तो संदेश दिला आहे. एक निवडणूक पार पाडण्यासाठी सरकारचा बराचसा पैसा खर्च होत असतो त्यासाठी बरीच यंत्रणा कामाला लागत असते हा सर्व खर्च जनतेकडून करूपाने गोळाकेलेल्या पैशातून होत असतो हे असताना केवळ एखाद्या नेत्यांच्या निर्णयामुळे पुन्हा निवडणूक लागली जात असेल तर ते योग्य नसून यासंदर्भात काही मार्गदर्शक तत्वे किंवा कायदेशीर धोरणे ठरविण्याची गरज आता निर्माण झाले आहे.

भाजपच्यासत्ते पासून दूर होण्याचीकारणे:

निवडणुकीपूर्वी भाजपने देवेंद्र फडणिस हेच पुन्हा एकदा मुख्यमंत्री असतील अशी घोषणा केली हीच पक्षाची मोठी चूक झाल्याचे मानले जाते. कारण फडणवीस यांचे नाव सुरुवातीलाच समोर आल्यामुळे केंद्रीय मंत्री नितिन गडकरी, प्रदेशाध्यक्ष चंद्रकांत पाटील, माजी अर्थमंत्री सुधीर मुनगंटीवार, माझी महिला व बालकल्याण मंत्री पंकजा मुंडे यांच्या समर्थकांनी प्रचार कार्यात मर्यादितच सहभाग नोंदवला. मुख्यमंत्रीपदाचा चेहरा म्हणून जाहीर केले नसते तर किमान मुख्यमंत्रीपदाच्या आशेने पक्षातील सर्वच प्रमुख नेत्यांनी मन लावून काम केले असते.

दुसरे कारण भाजपचा प्रचार पूर्णपणे कलम ३७० होण्यावर केंद्रित होता. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी व पक्षाचे अध्यक्ष अमित शहा यांनी आपल्या भाषणात याच मुद्यावर जोर दिला देश व राज्यात विकासाची अनेक मुद्दे प्रलंबित असताना ते भाजपाच्या भाषणातून दूरच राहिले.

तिसरे कारण राज्यातील भाजपचे बहुसंख्य कार्यकर्ते निवडणूक स्वबळावर लढण्यास इच्छुक होते मात्र युतीत लढल्यामुळे भाजपचा स्ट्राइक रेट वाढला असला तरी त्यांची आमदारांची संख्या घटली.

चौथे कारण शिवसेना पक्षप्रमुख उद्धव ठाकरे यांच्या मनात नेमके काय चालले आहे. याचा अंदाज घेण्यास भाजप पूर्णपणे अपयशी ठरले मित्रपक्ष असलेल्या शिवसेनेच्या गोटात नेमक्या काय हालचाली सुरू आहेत. ते भाजपने माहिती करून घेणे आवश्यक होते.

पाचवे कारण शर

शरद पवार हे मराठा समाजातील दिग्गज नेते आहेत. मात्र राज्यात मराठा समाजाला आरक्षण दिल्यामुळे हा समाज पूर्णपणे आपल्या पाठीशी राहील असा भाजपचा समज होता. तो काही प्रमाणात सत्य होता, मात्र शरद पवार यांच्यावर इडीने दाखल केलेला गुन्हा, त्यानंतर चौकशीसाठी स्वतः पवारांनी जाण्याची दाखवलेली तयारी, या नाट्यामुळे वातावरण बदलले मराठा समाजाच्या मुळे भाजप विरोधात नाराजीचे वातावरण निर्माण झाले. (दैनिक सकाळ १४ नोव्हेंबर २०१९ पान पृष्ठ क्रमांक चार)

निष्कर्ष:

- पश्चिम महाराष्ट्रात भाजपच्या फोडाफोडीच्या राजकारणाला अल्प प्रतिसाद मिळाला. पश्चिम महाराष्ट्र हा राष्ट्रवादीचा बालेकिल्ला राहिला आहे. त्याला आहोटी लागली होती. मात्र या निवडणुकीने पुन्हा एकदा बळ मिळाले.
- शरद पवारांनी खूप आक्रमक प्रचार करून राष्ट्रवादीची फेर जोडणी केल्याने मोठे यश आले.
- भाजपने स्व-पक्षाचे उमेदवार सक्षम नसल्याने काँग्रेस आणि राष्ट्रवादी काँग्रेस मधून फोडाफोडी करण्याचा उद्योग केला त्याला एक मर्यादेच्या पलीकडे यश आले नाही.
- भाजपने पुणे नगर सांगली आणि कोल्हापूर जिल्ह्यात एकूण अकरा जागा गमावल्या.
- राष्ट्रवादी काँग्रेसने पुणे आणि नगर जिल्ह्यात मुसंडी मारली या जिल्ह्यात अनुक्रमे दहा आणि सात जागा जिंकून दबदबा निर्माण केला.

- वंचित आघाडीला प्रतिसाद मिळाला नाही, मनसे निवडणुकीत नव्हतीच शेकापला ही सांगोल्याच्या बालेकिल्ला राखता आला नाही.
- शिवसेनेला पश्चिम महाराष्ट्रात मोठा फटका बसला यावेळी नऊ जागा मिळाल्या.
- या निवडणुकीत काँग्रेसला केवळ दोन जागा अधिक मिळाल्या.
- स्वाभिमानी शेतकरी संघटनेला एकही जागा जिंकता आली नाही.
- यावेळी पश्चिम महाराष्ट्रात पाच अपक्ष निवडून आले आहेत.
- भाजप व शिवसेना एकत्र निवडणूक लढवले महायुतीला स्पष्ट बहुमत मिळाले असताना, मुख्यमंत्री पदाच्या मागणी मुळेच प्रत्यक्ष चर्चा न झाल्या मुळे युती तुटली.
- शिवसेना, राष्ट्रवादी व काँग्रेस यांच्या महाविकास आघाडीमुळे महाराष्ट्रातील स्थानिक स्वराज्य संस्थेतील सत्ता समीकरणे बदलतील
- महाविकास आघाडी मुळे नवी समीकरणे निर्माण झाली.

संदर्भ:

1. पळशीकर सुहास व सुहास कुलकर्णी, २००७, महाराष्ट्रातील सत्तासंघर्ष समकालीन प्रकाशन, पुणे.
2. नीला संगमेश्वर (२०१५), पॉलिटिकल ईलीट इन वेस्टर्न महाराष्ट्र: अ केस स्टडी ऑफ लिंगायत कम्युनिटी, सोलापूर विद्यापीठ, अप्रकाशित शोध निबंध
3. पळशीकर सुहास व नितीन बिरमल, संपा(२००४, २००७), महाराष्ट्राचे राजकारण, राजकीय प्रक्रियेचे स्थानिक संदर्भ, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
4. दै. लोकमत सोलापूर, २४ ऑक्टोबर २०१९.